

L. Beke Ágnes

Martzy Johanna hegedűművész, a szépség szenvedélyes szolgálója

L. Beke Ágnes

Martzy Johanna hegedűművész, a szépség szenvedélyes szolgálója

PÜSKI
BUDAPEST, 2021

© Ligetiné Beke Ágnes

A könyv megjelenést támogatta:

MMA Magyar Művészeti Akadémia

Tiszta Formák Alapítvány

Felelős kiadó: Püski István
Püski Kiadó Kft.

Könyvrendelés:

Püski Könyvesház
Budapest 1013, Krisztina körút 26.
E-mail: puskikiado@gmail.com
www.puskikiado.hu
Telefon: 06-1-375-7763, 06-1-214-3905

Tipográfia – DTP: Püski Atilla
E-mail: puskiatilla@yahoo.com

ISBN: 978-963-302-318-1

PRINTED IN HUNGARY

Kurtág György zeneszerző ajánlása

A Bánság szülöttje vagyok, és Temesváron töltöttem a gimnáziumi éveimet. Kardos Magda nagyszerű tanárnő zongorára, Max Eisikovits pedig zeneszerzésre tanított. A temesvári trifólium tagjai közül Ștefan Romașcanu nagyon jó barátom volt, akivel már Temesváron együtt kamaráztam. Mikor mindketten a budapesti Zeneakadémián tanultunk, elvittük Brahms G-dúr hegedű-zongora szonátáját Weiner Leóhoz. A mester az első tétel után nagyon megdicsért minket. Weiner nagyon ritkán dicsért, és ez az elismerés nagyon emlékezetes maradt számunkra. Ștefan Romașcanu Zathuretczky Edénél tanult. Mikor a Bartók 2. Hegedűversenyt tanulta, rendszeresen én is mentem vele az órára, és játszottam zongorán a zenekari kíséretet. Életének későbbi szakaszában is jó kapcsolatot áptunk egymással.

Bánát Gábort is ismertem. Martzy Johannával elkerültük egymást, de lemezekről ismerem a művészetét, és hangszépsége, tisztasága és Mozart és Schubert játéka különösen lenyűgözött.

Szeretettel ajánlom ezt a könyvet az olvasóknak, amely emléket állít Martzy Johannának, a temesvári trifólium tagjainak, és egy kicsit Temesvár zenei életének is.

Kurtág György
kétszeres Kossuth-díjas zeneszerző
2021. július

Előszó

Egy csodálatos művésznő emlékére íródott ez a könyv, Martzy Johanna művészetének felidézésére, saját hazájában, ahol sajnos elfejtették. Szeretném, ha tudnának róla itthon is a zenészek, hogy volt a világ élvonalában egy magyar hegedűművésznő, aki meghódította a világot Amerikától Dél-Afrikáig.

Mivel még életemben nem írtam könyvet, egyedül nehéz lett volna megbirkózni vele.

Könyvem megírásában nagyon sokan segítettek, ezt szeretném most megköszönni nekik. Elsősorban az MMA-nak és a Tiszta Formák Alapítványának az anyagi támogatást.

A könyv szerkesztését dr. Erdős Géza és dr. Beke Anna végezték, nagyon nagy hálával köszönöm meg nekik.

Ligeti Anna a lányom pedig mint grafikus, a végén nézte át a nyomdába menet előtt a könyv anyagát, neki is ezer köszönettel tartozom.

Köszönöm Sabina Tschudinak az írást édesanyjáról, a családi képeket, és hogy Metzger Ilonával, az unokatestvérével összehozott, akitől rengeteg levelet képet és információt kaptam. Nélkülük nem született volna meg a könyv. Helesfai Andrea, Gurán Endre, Deák Ágnes, Zalay Tamás és Balogh Ferenc visszaemlékezéseit is nagyon köszönöm, ezek az írások közelebb hozzák hozzám M. Johannát. Hálával köszönöm meg Áchim Erzsébet barátnőmnek és férjének, valamint egy magát meg nem nevező barátomnak az anyagi támogatást, így színes képekkel gazdagodhatott a könyv.

Nos, ezután kezdjük meg az utazást. Remélem, hogy ha a végére érnek, átfogó képet kapnak Martzy Johanna művészetéről.

Jó utazást! L. Beke Ágnes hegedűművész

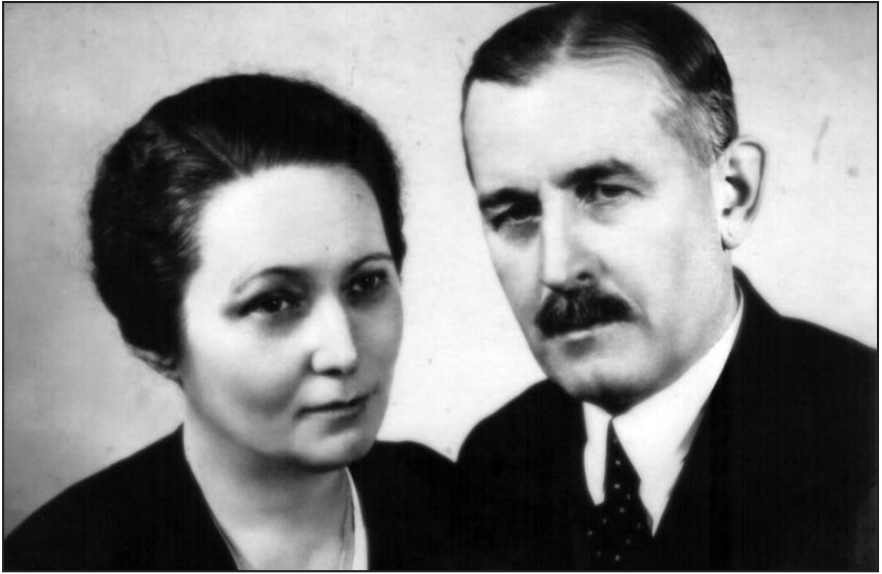
Budapest, 2021. május 13.

1. fejezet

Látogatás Hubaynál

*Motto: „A zene mindent tud, búsulni,
enyelegni, szomorkodni,
megvigasztalni és lelkesíteni,
csak egyet nem tud, gyűlölni.”*

Hubay Jenő

1. Martzy Mihály és felesége, von Bersuder Leopoldine

A kezdetek...

1932 nyár elején egy erősen középkorú házaspár a 46 éves von Leopoldine Bersuder, az édesanya és a 47 éves Martzy Mihály tanár, Temesvárról Budapestre utazott legkisebb, ötödik gyermekükkel, az akkor még nem egészen nyolcéves kis Johannával aki 1924-ben született.

2. Hubay Jenő
hegedűművész

Zakatoltak a vonat kerekei... tatamm... tatamm... tatamm... Mindannyian nagy várakozással tekintettek az eljövendő események elé; tudták, hogy ettől a látogatástól megváltozhat az életük. Hogy hová igyekeztek? Hubay Jenő hegedűművészhez, a Királyi Zeneakadémia hegedű tanszak vezetőjéhez, egyben a főiskola főigazgatójához. Az édesanya kereste meg levélben Hubay Jenőt, feltárva előtte gondjukat. A kislányuk meglepő eredményeket ért el hegedűtanulása alatt. Az első év végén már a hatodik fekvésben játszott, de most válságba került, a fejlődésben megrekedt, és tanácsot kérnének tőle. Tatamm... tatamm... tatamm... Lassan halad a vonat, és ők tele vannak kételyekkel... arra kérnek választ – írta a levélben az édesanya –, hogy valóban olyan nagy tehetségnek tartja-e a kislányt, hogy érdemes intenzíven taníttatni, vagy csak ügyes, aki majd más pálya mellett hódol a zene iránti kedvtelésének? Lassan begördül a vonat Budapestre, és ők megérkeznek a Zeneakadémia gyönyörű épületébe.

Hubay Jenő a földszinti művészszozában fogadta a vendégeket.

– Nos, kislány mi a neved? – kérdezte a szőke copfos leánykától.

– Martzy Jancsi! – felelte a kislány.

– Hogyan? Marci is, meg Jancsi is? Nem lesz ez egy kicsit sok? – kérdezte tréfásan Hubay.

– Nos, kislány, játssz valamit a hegedűn, amit akarsz!

A kislány az állához emelte a hegedűt, és játszott... Schubert Ave Mariaját választotta, s a lelkéből szólt a muzsika...

Hubay összecsapta a kezét, és összehívta azokat a hegedűtanárokat, akik éppen bent tartózkodtak az épületben. Nézzétek ezeket a kezeket! Ilyeneket még nem is láttam. Kár, hogy nem fiú!

Johannának vékony testalkatához képest erős, nagy kezei voltak.

– Ez a kislány egy Isten áldotta tehetség, akire nagy jövő vár.

– Kislány, ha te szorgalmasan és jól gyakorolsz, 10 év múlva a világ első tíz hegedűsének egyike leszel. Ha nem jól dolgozol, akkor is jó hegedűs lehetsz, de nem kiemelkedő. Rajtad áll, hogy mit választasz.

Hubay nem volt elégedett egy-két technikai dologgal Johanna hegedülésében. Testtartás, hegedűtartás, vonófogás... Megkérte az édesanyját, hogy inkább ő vegye kézbe a felügyeletet a kislány gyakorlásában, és háromhavonta jöjjenek föl Budapestre, ahol pár napos intenzív tanításban részesül a kislány. Legyen magántanuló az iskolában, és foglalkozzon sokat a hegedűvel. (Arról nincsenek értesüléseim, hogy Brandeisz

3. Martzy Jancsika, becenevét édesanyja adta neki, és még az Akadémián is így hívták

József, aki hatéves korától kezdte el tanítani, hogyan foglalkozott vele ezután, de mindvégig jó viszony állt fenn köztük).

Hubay is meghallgatta a kislányt alkalmanként, de Zsolt Nándor tanársegédjét bízta meg az oktatásával. Zsolt Nándor 1936-ban súlyos betegségben meghalt. Még utolsó szavaival is biztatta a kislányt: „Te mindent megkaptál a jó Istentől, ami a legnagyobbak közé emelhet. Gyakorolj szorgalmasan és okosan.” Johanna megfogadta a tanácsot. Zsolt Nándor halála után a másik tanársegéd, Gábrriel Ferenc vette át a kislány tanítását. 1937 márciusában váratlanul Hubay is meghalt, s ezután 1937 szeptemberétől Johanna beiratkozott a 3. évfolyamba rendes hallgatóként a Zeneakadémia intézményébe. Végig Gábrriel tanár úr foglalkozott vele, 1942. május 21-én kapta meg a művészdiplomáját. 1937-től édesanyjával és két testvérével, Antóniával és Jocóval felköltöztek Budapestre.

Tatamm...tatamm...tatamm... zakatolnak a kerekek, utaznak vissza Temesvárra. Tehát eldőlt, egy kis csiszolatlan gyémánt van a birtokukban. Elhatározták, hogy mindent megtesznek azért, hogy beteljesüljön a jóslat. Ahogyan ringatta őket a vonat, a kis Johanna elaludt, és a szülők visszaemlékeztek a kezdetekre...

Meg kell adni, nagyon korán kezdte: úgy másfél éves korában. Amikor még sok gyermek beszélni sem tud, Johanna már négy magyar nótát énekelt el szöveggel, meglepően tisztán. A szépen beszélő lányka vígan és pompás zenei helyességgel fújta a dalokat, többek között a *Debrecenbe kéne menni* címűt. Két és fél éves volt, amikor szülei legnagyobb csodálkozására kipityegtette a legkülönbözőbb énekeket a zongorán, amelyeket hallott, de a kíséretet is hozzá játszotta.

– Ez itt nem jó – mondotta egyik napon édesanyjának (aki maga kiváló zongorista volt), amikor megakadt a kíséretben. S Martzy Mihályne ámulva jött rá, hogy az egyik dúrból mollba való – felnőtteknek is feladatot jelentő átmenetnél – a kislány rájött a hibára.

– Hallgasd meg Jancsit, azt hiszem, hogy zongorathetség! – hívta fel Fresch Mátyásnak, a temesváriak hírneves, nagy tudású papkarnagyának a figyelmét Martzy tanár úr.

– Ugyan, ne tréfálkozz, hiszen csak most kereszteltem – felelte a pap, de eljött meghallgatni a kislányt.

A kislányka éppen nővéreinek táncleckéit nézte végig, s utána a gramofonon hallott modern tánczenét játszotta olyan kitűnő hangszereléssel, hogy Fresch Mátyás összecsapta a kezét, és nem akart hinni a fülének. Az igazi zenész lelkesedésével kezdett foglalkozni a csöppséggel. Minden próba újabb meglepetést hozott. A kis Johanna a harmadik szobában kiénekelte a zongorán megütött hangot.

Gyönyörű, nagy terjedelmű énekhangja volt akkoriban. Az édesanyja adta a kezébe a hegedűt, és az is érdekes volt, hogy rögtön behangolta, mintha ismerné a módját. Pedig általában a hangolást első időben a tanárok végzik. Most már kétségtelenné vált, hogy rendkívüli tehetség. Amikor hazaértek, elkezdődött az intenzív munka, de Johannának ez örömet jelentett, megvolt benne a szorgalom és akarat, mert elhivatott volt arra, hogy tehetségét kibontakoztassa. Megvolt minden képessége, a tehetségen kívül is, hogy az legyen, aminek született, óriási hegedűművész.

A későbbi évek alatt annyiszor tette meg ezt a vonatutat a kis Johanna, hogy egy nyilatkozatában elmondta, hogy kívülről tudta már az állomások nevét.

Azért választottam a könyvem elején lévő idézetet, mert jó lenne, ha megbékélés hatná át a Martzy Johannára való emlékeztést, és itthon, Ma-

gyarországon is méltó helyre kerülne az életműve. Ő a világ különböző földrészein előkelő helyen jegyzett hegedűművész, és világszerte kaphatók a lemezei, nem úgy, mint Magyarországon. Sőt, a Dvořák-koncert előadásának Fricsay Ferencsel és a RIAS zenekarával 1953-ban rögzített felvételét és Bach d-moll Chaconne-jának előadását a kritikusok ezen művek legjobb interpretációjaként tartják számon. Az ő egyéniségében a puritán, egyenes jellem és a romantikus művész elegye keveredett. Már gyermekkorától kiválasztott lett, és attól kezdve a hegedülés és a zene érdekelte, a politikával egyáltalán nem foglalkozott, hiszen 20 éves sem volt, amikor 1944-ben elhagyta az országot. Szerencsétlen első házassága 19 évesen – egy olyan férfival, akinek családja a második világháborúban a németek mellé voksolt – volt az oka a megbélyegzésének. Johanna mindig segítőkészen állt az emberekhez, az őt ért vádak, hogy fasiszta lett volna, teljesen abszurdak. Első házassága felbomlott, és új életet kezdett, de az őt ért megkülönböztetések megmaradtak. Úgy érzem, hogy rehabilitálni kellene őt, és életművét el kell helyezni a magyarok művészeti aranykönyvében. Jó lenne a lemezeit itthon is hozzáférhetővé tenni a fiatal nemzedék és a zeneszerető, a művészetben a szépséget keresők számára.

1979. augusztus 13-án hunyt el Zürichben Martzy Johanna.

A Frankfurter Allgemeine Zeitung így ír 1979. augusztus 16-án, híriüld adva a művésznő, Martzy Johanna elhunytát:

„A koncertteremben nem lehet őt többet hallani, de még mindig a fülünkben cseng puha, bársonyos, összetéveszthetetlenül egyedi hegedűhangja.”

„Az ő élete a 20. század borzalmas tragédiákkal, emberi bűnökkel terhelt időszakában telt, pedig ő csak hegedülni akart. Kiválasztott művész volt, közvetítő, aki minket is elvisz magával oda, ha felvételeit hallgatjuk, ahol a világ szellemi értékeivel kapcsolódhatunk az igazi Szépség birodalmához.”

Ide kívánczok annak a különös embernek az írása, akinek köszönhetjük, hogy hozzáférhetőek lettek Martzy Johanna felvételei, aki 25 éve foglalkozik a lemezeinek a kiadásával, létrehozva egy egyszemélyes lemezkiadót, a Coup d'Archet-t. Felkutatta a régi típusú lemezeket, és a

legjobb technikákkal megújítva folyamatosan jelenteti meg őket. Itt álljon az az írása, amelyben elmeséli a találkozását Johanna hegedűhangjával. – Glenn Armstrong Skóciában él, sikeres üzletember.

Glenn Armstrong visszaemlékezése:

„1994 tavaszán, éppen húsvétkor hallottam először egy felvételét. A tavasz ereje, a megújulás hatott át, és ekkor ez a hang, ez a muzsikálás a szívemig hatolt. Ekkor megragadott, és nem eresztett el, még ma sem.

Ezt a kalandot, Johanna Martzy életéről szóló könyvet, úgy kezdtem el írni, mint kíváncsi és elkötelezett rajongója a felvételeknek, amiket hallottam.

A későbbiekben találkoztam olyan emberekkel, akiket megérintett, akik szerették őt, bizalmasa volt a gondolatainak és kedélyállapotának, az energiájának, a bizonytalanságának, az örömeinek és a konfliktusainak. Ezek az emberek megosztották Johanna életét velem. Az ő élete tele volt művészettel és kalandokkal, szeretet- és hűtlenségpolitikával és elkötelezettséggel.

Több száz óra interjú emberekkel, akikkel Johanna kapcsolatban volt, a levelek feltornyosult sora, áttekintések, programok, archívumok, dokumentumok itthon és külföldön. A fényképek száza, a helyszínek adatainak feldolgozása rengeteg időt vett igénybe.

Olvastam, amit ő olvasott, ő írt, sétáltam, ahol ő sétált, és láttam, amit ő látott. Tudtam, hogy milyen parfümöt használt. Az életrajzának kutatása egy különleges kombinációja a hozzászokásnak és birtoklásnak, és ennek ára van. Hogy objektíven írjunk, keresztül kell mennünk az elfogadástól az elutasításig. Én csak bocsánatot kérek azoktól az emberektől, akik vártak az életrajzi könyv megjelenésére, a könyv majd 1924 előtt Johanna centenáriumára fog megjelenni.”

Nem győzöm hangsúlyozni, hogy mennyi halálával tartozunk Glenn Armstrongnak azért, amit Johanna felvételeinek felkutatásával és megjelentetésével tett. Ő még ismerhette családjának tagjait, és rengeteg információt tudott összegyűjteni.

Bemutatkozom, Ligetiné Beke Ágnes hegedűművész vagyok. 1954-ben, Budapesten születtem, egy polgári család második gyermekeként. Szüleimtől mindent megkaptam, amit csak lehetett, többek között a mű-

vészetek szeretetét. Édesanyám magas fokon zongorázott, Édesapám hegedült, apai nagymamám zongorázott, hegedült és cimbalmozott. Nővérem orvos lett, aki gyógyítja az embereket. Szüleim első lemeze a Beethoven-hegedűverseny volt, ezt is és a többi klasszikus muzsikát is rengeteget hallgattuk. Azonkívül az operarepertoárt ismertem meg általuk, amely szinte belém ivódott a kezdeti években. Talán nem véletlen, hogy 1980-tól a budapesti Operaház tagja lettem, és 38 csodálatos élményekkel teli évet töltöttem a színházban. 1982-től 2019-ig a Budapesti Vonósok kamarazenekar tagjaként, az operai munka mellett, a kamarazenekarban is rengeteg felejthetetlen produkcióban vehettem részt, amire csak köszönettel gondolhatok. Férjemnek és mindkét részről szüleinknek óriási hálával tartozom, amiért két gyönyörű gyermekünk nevelésében annyi segítséget nyújtottak.

A Bartók Béla Zenei Szakközépiskola, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Tanárképző tagozatának elvégzése után a Liszt Ferenc Zeneakadémián a Beethoven-hegedűversenyt játszottam a diplomakoncertemen, 1979. június 12-én.

Rengeteg kiváló tanáromat felsorolni sem tudom most, mert nem rólam szól a könyv, de amit tudok, általuk kaptam, amiért hála és köszönet jár!

A Tanárképző Főiskolán Földes Imre tanár úr felejthetetlen zenetörténeti óráin hallottam először Martzy Johanna játékát. A tanár úr minden félévben többórányi zenei anyagból vizsgáztatott, amely anyagokat megkaptuk a félév elején magnetofonszalagon, és otthon készülhettünk belőlük. A vizsgán bárhol bekapcsolhatta a tanár úr a magnót, és jó esetben mi rögtön rávágtuk a választ, hogy milyen művet hallunk. A Bach hegedű-szólószonátákat Martzy Johannával tanultuk, ez az 1974-es évre esett. Megkérdeztem Földes tanár úrtól néhány éve, hogy miért éppen Martzy Johanna előadásában tanította ezeket a darabokat, mire azt válaszolta, hogy az ő felvételeit ajánlották neki a hegedűtanárok, mint a legmértéktartóbb és legjobb klasszikus előadást, mely minden korban megállja a helyét.

Később egyik operai kollégám mesélt nekem Martzy Johannáról, aki vel 1969-ben játszott Budapesten egy Brahms-koncertet a Filharmóniai Társaság tagjaként, és nagyon megragadott a lelkesedése. Amikor 1998-ban japán turnén vettem részt a Filharmóniai Társaság zenekarával, To-

kióban lévő szállodánk szomszédságában emelkedett a Tower Rekord áruháza, amely éjfélig mindennap nyitva volt: 7 emelet, tele CD lemezekkel. Emlékszem, hogy esténként, az előadások után még beszaladtunk „csemegézni” és délutánonként is, ha belefért az időnkbe. Öt napot töltöttünk Tokióban. A legfelső emeleten tartották a régi felvételeket. Nos, itt vettem meg életem első Martzy Johanna CD lemezeit. A hat Bachot, a C. Franck- és Ravel- szonáta lemezét, azonkívül a Brahms és a Mendelssohn-koncertet a két Beethoven-románccal. Semmit sem értettem meg a lemezből, mert japánul íródtak. Annyira lenyűgözött és rabul ejtett Martzy Johanna hegedülése, hogy szereztem egy lejátszót, és rengeteget hallgattam útközben. Úgy éreztem, hogy rátaláltam arra az érzékeny, sokszínű hangra – játéknak minden más jó tulajdonsága mellett –, amely számomra az ideális hang. Ettől kezdve kezdtem gyűjteni mindenhol jártamban-keltemben a felvételeit. A legjobban talán elsőre a C. Franck- szonáta varázsolt el. Ezt a szonátát a szerző nászajándékkul írta Ysajé-nak, – egészen különleges hangulatú darab lett. A művet sokszor nem tudják igazán átéléssel játszani, és így meglehetősen egyhangú, unalmas színezetet kap, s ez főleg az első tételre érvényes. Az első tétel Johanna előadásában olyan boldog nyugalmat áraszt, mint aki érzi, hogy megtalálta a társát egy életre, és most boldog öröm tölti el. A második tételben sistergő szenvedélyek csapnak fel a zenéből, hiszen a szerelemhez ez is hozzátartozik. A harmadik tétel Recitativo-Fantasiában a lány puha hangvétel váltakozik egy rendkívül töltött, szenvedélyes résszel, amelyet fantasztikusan éreztet Johanna játéka. A negyedik tétel a boldog feloldás pillanatairól szól. Szerintem nagyon kevesen tudják így eljátszani ezt a művet, mint Johanna.

Marty Johanna karrierjének ideje igazán körülbelül 20 évig tartott, a genfi verseny megnyerésétől 1967-ig. Ezután is koncertezett, de kevesebbet, és a betegsége után egyre fogyatkozó életereje miatt lassan visszavonult. Gurán Endre tanítványa mesélte, hogy Johanna önként választotta a kivonulást a világ nagy színpadairól, mert úgy érezte, ha egyszer lemondja, majd újra lemondja a koncertet betegség miatt, akkor előbb-utóbb lehetetlen helyzet alakul ki, hiszen nem számíthatnak rá. Ezért csak kisebb, alkalmi fellépéseket vállalt. 1976-ban játszott utoljára nyilvános koncerten trió felállásban.

Szeretném, ha rehabilitálná őt a zenei közvélemény, és itthon is kaphatók lennének életműalbumai és egyéb felvételei, amelyek tőlünk nyugatra vagy a Távols-Keleten mindenhol elérhetőek.

E könyv megírására azért vállalkoztam – még soha nem fogtam hozzá ilyesféle feladathoz –, mert megdöbbsentem, hogy ez a nagyszerű magyar hegedűművész saját hazájában mennyire ismeretlen, és még az idősebb korosztály tagjai közül is többen csak a nevét hallották. A fiatalabb korosztálynak szeretném felhívni a figyelmét a művészetére, s hála a technika vívmányainak, ma már az interneten szinte minden felvétel meghallgatható Martzy Johanna életművéből. El kell mondanom, hogy szinte semmit sem tudtam az életéről, csupán két személyes tanítványával beszéltem róla: lányával, Szabinával pár alkalommal, és egy unokahúgával, Metzger Ilonával. Ők ismerték, szerették és meséltek róla, de nem annyit, amennyi egy könyv megírásához szükséges. Ezzel is sokat segítettek, amiért nagyon hálás vagyok.

Régi kritikákból, újságcikkekből és az ő leveleiből megpróbáltam mégis felidézni őt és a művészetét, mert arra gondoltam, hogy ez is több, mint a semmi. Ha egy kis fényugárként rávilágíthat művészetére ez a könyv, és megérint pár embert, akkor volt értelme a munkámnak.